

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра авіаційної психології

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускної кафедри

Помиткіна Л.В.

«___»_____2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»

Тема:

ЗВ'ЯЗОК ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ З БУЛІНГОМ У СТУДЕНТІВ

Виконавець: Яренко Валерія Віталіївна

Керівник: доктор психологічних наук, професор Помиткіна Любов Віталіївна

Нормоконтролер: завідувач лабораторії, викладач Гордієнко Катерина
Олександрівна

Київ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра авіаційної психології
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітньо-професійна програма (ОПП) «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач випускної кафедри
Помиткіна Л.В.
«___»_____2021р.

Завдання
на виконання дипломної роботи

Яренко Валерії Віталіївни

1. Тема дипломної роботи: «Зв'язок віктимної поведінки з булінгом у студентів», затверджена наказом ректора від 12.03.2021 408/ст.
2. Термін виконання роботи: 10 травня 2021р. по 20 червня 2021р.
3. Вихідні дані до роботи: вибірка – студенти юнаки з різних вищих освітніх закладів Києва - 50 осіб; у дослідженні були використанні методики: Методика дослідження «Схильності до віктимної поведінки» О.О. Андроннікова, адаптований опитувальник «Ситуація булінгу у школі» В.Р. Петросянц для юнацького віку, «Тест на локус контроль» Дж. Роттера, тест «Визначення стилю боротьби зі стресом» Е. Хейма.
4. Зміст пояснювальної записки: дипломна робота складається з 2-х розділів. Перший розділ містить теоретичний аналіз віктимної поведінки юнаків, віктимна поведінка, як джерело булінгу у студентів, у другому розділі представлено емпіричне дослідження схильності до віктимної поведінки, вміння боротися зі стресом у юнаків.
5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: 8 таблиць.
6. Календарний план – графік

№ з/пор.	Завдання	Термін виконання	Виконано
1	Вибір теми та формулювання завдань	До середини жовтня	
2	Тематичний добір та аналіз наукових праць	Листопад - грудень	
3	Оформлення теоретичної частини	Січень - лютий	
4	Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження	Січень - лютий	
5	Проведення емпіричного дослідження	Березень - квітень	
6	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	Травень	
7	Оформлення дипломної роботи відповідно до ДСТУ	Травень - червень	
8	Попередній захист дипломної роботи	За кілька днів до попереднього розгляду	
9	Виправлення зауважень, оформлення рецензії	За три тижні до захисту	
10	Подання дипломної роботи нормоконтролеру та на підпис завідувачу кафедри	До подання нормоконтролеру	
11	Захист дипломної роботи	За день до захисту	

7. Дата видачі завдання: «12» березня 2020 р.

Керівник дипломної роботи _____ Помиткіна Л. В.

Завдання прийняв до виконання _____ Яренко В.В.

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Зв'язок віктимно поведінки з булінгом у студентів»: сторінок, таблиць, використаних джерел, додатків.

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА, СТРЕС, БУЛІНГ, ЛОКУС КОНТРОЛЬ.

Об'єкт дослідження – віктимна поведінка та поняття булінгу серед студентів.

Предметом дослідження – взаємозв'язок віктимної поведінки і булінгу студентів.

Мета дослідження – полягає у з'ясуванні наявності взаємозв'язку віктимної поведінки і булінгу у юнацькому віці.

Методики дослідження:

- Методика дослідження «Схильності до віктимної поведінки» О.О.

Андроннікова;

- адаптований опитувальник «Ситуація булінгу у школі» В.Р. Петросянц для юнацького віку;
- тест на локус контролю Дж. Роттера;
- тест Е. Хейма для визначення стилю боротьби зі стресом.

Практична значущість дослідження. Матеріал дипломної роботи рекомендовано використовувати в роботі педагогам та психологам в навчальних закладах для покращення психологічного супроводу підлітків в навчально-виховному процесі.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА БУЛІНГУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ	8
1.1 Сутнісні характеристики віктимної поведінки	8
1.2 Поняття булінгу у сучасній психологічній літературі	13
1.3 Віктимна поведінка, як одне з джерел булінгу	18
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ З БУЛІНГОМ СТУДЕНТІВ.....	24
2.1 Методи та метадологія емпіричного дослідження	24
2.2 Аналіз та інтерпритація даних емпіричного дослідження.....	28
Висновки до другого розділу	36
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ.....	44

ВСТУП

Актуальність теми.

Молоді люди на сьогодні залишаються чи не найвразливішою категорією в українському суспільстві, тому що становлення молоді проходить під час етапу формування нового типу соціальних відносин, а також враховуючи глобалізацію й інформатизацію, які є причиною соціокультурних змін, мають здатність розмивати ціннісні основи і традиційну мораль, послаблювати культурну спадкоємність [12].

Данна трансформація у житті людини ціннісно-нормативних систем може спричинити появу ряду негативних явищ і процесів у молоді, таких як: поява та збільшення випадків прояву девіантної поведінки у молодіжних середовищах, зростання нігілізму, песимізм, недовіра. Ці фактори, зазвичай, перешкоджають успішну соціалізацію та інтеграцію людини у суспільство. Актуальною нині є і ще одна глобальна проблема – віктимна поведінка у сучасних студентів. Лиш міждисциплінарний підхід до вирішення такої проблеми може сприяти її усуненню.

У свій час питання віктимності особистості вивчали Ч. Ломброзо, Кутсон, У. Міллер. Важливе значення у сьогоденні мають також роботи В. Вандшпева, В. Дрьоміна, А. Долгова, В. Коновалова, В. Полубинського, О. Старкова, В. Рибальської, І. Твердої, В. Гапуші, Я. Чапак, В. Чуйко. Дуже широко і змістовно проблему віктимності розглядають і представники кримінології, де віктимологія стала наукою та набула статусу окремого напрямку кримінологічних досліджень. Зокрема, про ролі жертви детально можна розглянути у працях П. Дагеля, О. Джужи, А. Закалюка, М. Коржанського, В. Кудрявцева, В. Лунєєва, Є. Моїсеєва та ін.

Об'єктом дослідження є віктимна поведінка та прояви булінгу серед студентів.

Предметом дослідження є взаємозв'язок віктимної поведінки і булінгу

студентів.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні наявності взаємозв'язку віктимної поведінки і булінгу у юнацькому віці.

Для реалізації мети нами були поставлені наступні **завдання**:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми віктимної поведінки та булінгу у сучасній психологічній літературі.

2. Описати особливості явища булінгу у студентів та визначити потенційну небезпеку їх виникнення.

3. Визначити оптимальні методи оцінки потенційної можливості виникнення булінгу у юнацькову віці та корекції дисгармоній психічного розвитку у дітей та підлітків та провести експериментальне дослідження проявів акцентуацій характеру серед дітей підліткового віку.

4. Провести експериментальне дослідження для виявлення ознак віктимності юнаків та булінгу у студентському середовищі.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань були використані наступні методи:

- аналіз наукової літератури;
- Методика дослідження «Схильності до віктимної поведінки» О.О.

Андроннікова;

- адаптований опитувальник «Ситуація булінгу у школі» В.Р. Петросянц для юнацького віку;
- тест на локус контролю Дж. Роттера;
- тест Е. Хейма для визначення стилю боротьби зі стресом.

База дослідження. У дослідженні брали участь 50 студентів-юнаків 1 курсу різного гендеру та соціального статусу.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, 46 джерел. Загальний зміст роботи складає 38 сторінки основного тексту, містить 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА БУЛІНГУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ

1.1 Сутнісні характеристики віктимної поведінки

Віктимологія - це досить новий напрямок в кримінології, що вивчає все, що пов'язано з жертвами злочинів, і, головне, ті умови та обставини, які сприяють становленню жертви

Початковою датою становлення віктимології є 1941 р коли з'явилася стаття німецького кримінолога Ганса фон Гентінг "Злочинець і його жертва". Гентінг, досліджуючи кримінальні справи, прийшов до висновку про те, що є жертви, які або піддаються, або сприяють, або провокують злочин.

Основні питання віктимології - чому людина стала жертвою злочину і що необхідно для того, щоб жертвою не стати.

У дослідженнях вітчизняних віктимологов віктимна в найбільш широкому вигляді характеризується, як структурний універсальну властивість організованої матерії ставати жертвою злочину в конкретних історичних умовах.

Віктимність можна розглядати наступним чином:

- конкретне функціональне залежне від злочинності явище;
- образ дій конкретної особи;
- індивідуальна віктимність (характеризує здатність особи стати або ставати жертвою злочину);
- видова (описує жертв певних груп злочинів);
- групова (розкриває рольові, соціальні, демографічні, біофізичні якості жертв злочинів);
- масова (описує, що певна соціальна група може стати жертвою злочинів);
- характерологічна і поведінкова особливість жертви злочину.

Завданням віктимології є дослідження осіб, що побували в ролі жертви, а також тих, хто ніколи не набував статусу безпосередньої жертви злочину, крім того, віктимологія вирішує завдання концентрації і осмислення в рамках єдиної віктимологічної концепції наукової інформації про особу потерпілого.

Жертва – це найголовніше поняття віктимології. І хоча віктимологія займається вивченням жертви злочину, предмет даної науки – віктимна поведінка.

Віктимна або її ще називають вікмногенною поведінкою – це психічні, фізичні і соціальні ознаки та риси особистості, які, переважно є успадкованими та мають особливість до зростання ймовірності перетворення цієї людини у жертву якогось випадку, злочину тощо.

Процес віктимізації визначається, як перетворення особистості на жертву.

Термін «віктимної поведінки» у науці можна зустріти доволі часто, що має також значення «поведінка жертви». Хоча, це поняття значно частіше використовується, щоб позначити неправильну, необережну, аморальну, провокуючу поведінку. Віктимною можуть називати не лише поведінку, але й особистість. Це означає, що через певні психологічні і соціальні характеристики вона схильна бути жертвою якогось злочину. Таким чином, віктимна поведінка є вчинками чи діями людини, які у будь-якому випадку можуть провокувати заподіяння шкоди.

Звичайна поведінка людини у конкретній ситуації виражає її внутрішню сутність. Кожна людини звикла жити і діяти відповідно до умов конкретної соціальної системи і при цьому виконувати велику кількість різноманітних соціальних ролей, які є динамічним виразником соціальної ідеї і статусу.

Наразі вітчизняні дослідники представили дуже багато різних класифікацій жертв злочину. Однак, і досі немає єдиної класифікації.

В. С. Мінська розділяла форми поведінки кожної жертви зазначала, що у багатьох випадках злочинів, які мали насильницький характер, потерпілий своєю поведінкою сам провокував здійснення злочину. Автор також дослідила

вбивства і злочини із заподіянням тілесних пошкоджень, як наслідку вчинення злочину злочинцем проти потерпілого, у таких випадках було місце попередній сварці між ними у 95% випадків.

В. С. Мінська є автором однієї з класифікацій, в основу якої лягла поведінка потерпілого, яка передувала злочину або у сам момент здійснення злочину:

В. С. Мінська створила класифікацію з параметрами:

- фізичного насильства;
- крадіжки;
- спроби у застосуванні фізичного насилля;
- психічного насильства, тобто погрози фізичним насиллям;
- знищення чи пошкодження майна винного;
- необгрунтованої відмови від сплати побутових послуг, звільнення житла;
- насильницького вигнання суб'єкта з його ж помешкання;
- необгрунтованого майнового домагання;
- образи чи образ.

Давід Веніамінович Рівман пропонує класифікувати жертви за наступними параметрами:

- вік;
- статева приналежність;
- рольовий статус;
- морально-психологічні ознаки;
- тяжкість злочину;
- ступінь вини жертви злочину;
- характер поведінки потерпілого у злочині.

Зважаючи на наведені вище факти і припущення, можна описати поведінку жертви, яка залежна від особи, що ризикує стати жертвою злочину може різнитися:

1. Агресивна чи провокуюча поведінка;
2. пасивне поступання насильству;
3. прояви абсолютного нерозуміння дій злочинців;
4. необачність.

Звідси, поведінка жертв буває правомірна або ж правопорушна чи навіть злочинна. Відповідно, внесок у злочинний процес може бути мінімальним або, у деяких конкретних ситуаціях, вирішальним. Спираючись на ситуативно-орієнтовні ролі виділяють агресивних, активних, ініціативних, пасивних, некритичних та нейтральних жертв.

Класифікація жертв зазначена у таблиці 1.

Таблиця 1.1

Номер по-порядку	Вид	Характеристика
1.	Агресивна жертва	Зазвичай нападають на заподіювача шкоди;
1.	Агресивні насильники загального плану	Характеризуються корисливістю, сексуальністю, хуліганством;
2.	Вибірково агресивні гвалтівники	Реалізують агресію під час нападу, переважно, особи, що мають розлади нервової системи;
3.	Агресивні провокатори загального плану	Відсутність фізичного насильства, агресія не адресована на когось конкретного;
4.	Вибірково агресивні провокатори	Відмічається скандальність, корисливість не застосовують фізичного насильства;
5.	Активні жертви	Свідомо та необережно підбурюють агресора;

6.	Ініціативні жертви	Ініціативність через особистісні якості, провокують до спричинення їм шкоди;
7.	Пасивні жертви	Не чинять протидії злочинцю
8.	Некритичні жертви	Необачливі, не в змозі правильно оцінювати повсякденні ситуації;

Подальші дослідження, проведені Д. В. Рівманом, стали підґрунтям для зміни класифікації. Таким чином, у черговій класифікації враховувалися характер і ступінь вираженості особистісних особливостей, які є визначальними для індивідуальної віктимної схильності:

Універсальний тип – явно виражені риси особистості. Ці риси мають здатність визначати, наскільки висока потенційна вразливість, що стосуються різних злочинів;

Вибірчий тип – люди, що характеризуються володінням високої вразливості по відношенні до деяких видів злочинів;

Ситуативний тип – люди, що відносяться до цього типу характеризуються середньою віктимністю, зазвичай, вони опиняються у ролі жертви через збіг обставин;

Випадковий тип - до цього типу належать люди, яких можна назвати випадковими жертвами;

Професійний тип – сюди відносяться люди, професійна зайнятість яких, визначає їх віктимність.

Некримінальна віктимологія менше вивчає жертв. За допомогою консультаційних робіт на телефоні довіри спеціалісти виявили декілька типів жертв:

- Винні – самознищуються через взяття відповідальності за події, що від них не залежать;

- Обвинувачі - намагаються змінити людей або ситуацію, відводять ві себе провину;

- Самозалякувані – характеризуються наявністю страхів та неспокою, фобіями, у всьому вбачають небезпеку;
- Супермени – не можуть проявити власні емоції, недооцінюють себе.

1.2 Поняття булінгу у сучасній психологічній літературі

Вперше проблема насильства серед підлітків та юнаків виникла на початку минулого століття – 1905 року, у період, коли К. Діюксом було опубліковане його дослідження, однак системним дослідженням даної проблеми займалися скандинавські вчені: Ден Олвеус, Петер-Пауль Хайнемана, А. Пікас, Е. Роланд [22].

Саме ці дослідники є авторами концепції булінгу, також вони дали визначення, що булінг схожий до утиску, дискримінації та цькування. Подальші дослідження даного питання уже іншими дослідниками вели до своїх визначень поняття булінгу, але усі сходилися у наступному:

- велика група проблем соціального, психологічного, педагогічного характеру, що є супроводжуваними факторами фізичного, психічного насильства, яке стосується однієї людини або цілої групи осіб.

Виходячи з цього бачення проблеми, можна відзначити, що булінг – це не поведінка у класичному розумінні, це – особлива форма деструктивної взаємодії, що включає в себе безліч специфічних типів і підтипів агресивної поведінки [23].

У нашому дослідженні за основу було прийнято ухвалу булінгу С. В. Кривцової: «Булінг – це агресія одних дітей проти інших, коли мають місце нерівність сил агресора і жертви, агресія має тенденцію повторюватися. Нерівність сил, повторюваність – дві суттєві ознаки булінгу» [29].

Варто зазначити, що незважаючи на те, що структура булінгу дещо схожа на структуру конфлікту, булінг має власні специфічні характеристики:

- Булінг більш продовжений у часі;
- Асиметрія сил жертви та кривдника;
- Фіксованість типів учасників булінгу.

Кардинальною відмінністю також є той факт, що у процесі конфлікту усі сторони відстоюють свої позиції, у цій ситуації оточуючі виступають ресурсом. У процесі булінгу це відбувається односторонньо, коли одна сторона відстоює свою позицію, а інша не має на це права і не робить жодних дій, щоб себе захистити [32].

Таким чином, можна констатувати, що булінг є типом поведінки, що має деструктивний характер та супроводжується насильницькими діями кривдника у сторону жертви, яка не може себе захистити.

Якщо в групі виникає ситуація булінгу, створюється певна структура – соціальна система. Ця структура містить в собі: жертв, спостерігачів та переслідувачів[3]. Булінг відрізняється тим, що він володіє нерозмірністю позицій кривдника і жертви, коли кривдник має переваги фізичної або психологічної природи, тоді як жертва не має здатності до захисту і можливостей це зробити, залучаючи інших людей.

Булінг характеризується:

- навмисністю нанесення шкоди і страждань жертві;
- націлений на позбавлення жертви впевненості в собі;
- здатності чинити опір, спрямований на приниження і знищення людського гідності;
- і підриє душевного, або фізичного благополуччя і здоров'я.

Булінг схожий з конфліктом тим, що виникаючи в групі він залучає навколишніх людей. Також, булінг ніколи не припиняється самостійно, тільки з втручанням в ситуацію інших осіб [3].

Також булінг володіє такими характеристиками, як:

1. неодноразовість і / або періодичність;
2. умисел;
3. нанесення шкоди;
4. зловживання силою чи впливом [9].

Існує декілька поглядів на види булінгу за його проявами і засобами реалізації.

В американському підході види булінгу поділяються наступним чином [34]:

1. Перепалки (Флеймінг) - обмін короткими емоційними репліками в мережі Інтернет.

2. Нападки - постійні виснажливі атаки – систематичні неприємні повідомлення, які спрямовуються на жертву перевантажуючи персональні комунікаційні канали.

3. Наклеп – розміщення образливої і помилкової інформації, через фото.

4. Самозванство – перевтілення в певну особу, і від імені жертви негативно висловлюватись в соціальних мережах та інших платформах.

5. Обман – отримання конфіденційної інформації особи та особистих даних для публікації в соціальних мережах чи іншим шляхом.

6. Відчуження (ізоляція) - з будь-якої соціальних мереж, таким чином жертва це сприймає, як соціальну смерть, іноді провокуючи справжню смерть.

7. Кіберпереслідування - приховане стеження за жертвою, через електронні засоби, з метою організації нападу, побиття і багато іншого.

8. Хеппіслепінг – побиття та знущання над людиною, яке знімається на камеру і розміщується в інтернеті.

Всі ці види булінгу можуть бути віднесені до найбільш загальної класифікації його видів:

Прихований булінг (ігнорування, бойкот, виключення з відносин, маніпуляції, навмисне розпускання негативних чуток і тп.) більше характерний для дівчат [33]. Прямий булінг, тобто пряма фізична агресія, також сексуальне

або психологічне насильство (дія на психіку, що завдає психологічну травму, переслідування, залякування, емоційні страждання) [34].

Форми прямого булінгу:

- вербальний булінг за допомогою голосу (образливе ім'я, обзивання, поширення чуток і тд.);
- образливі жести або дії;
- залякування;
- ізоляція;
- вимагання;
- кібербулінг - як сукупність агресивних дій на адресу конкретної людини через спілкування в інтернеті, за допомогою мобільного зв'язку [25].

Вчені класифікували види насильства вітчизняних років[3]:

1) емоційне насильство – характеризується глузуванням, заниженням самооцінки та глузуванням. Цей вид насильства був орієнтований на дітей-школярів з фізичними вадами чи успішністю яка відхиляється від норми, в ту чи іншу сторону;

2) фізичне насильство – характеризується бійками та навмисне нанесення фізичних травм, зазвичай цей вид відносився до хлопців. Також, було підмічено, що емоційне насильство супроводжує фізичне [26, 40].

3) сексуальне насильство або розбещення – описує використання дорослою людиною дитину для задоволення сексуального характеру чи отримання певної вигоди.

4) економічне насильство - використання грошей для контролю іншої людини. Жертву можуть примушувати красти майно, все це потрібно для того, щоб звинуватити в цих діях саму жертву.

Фактори, що впливають на виникнення булінгової поведінки [19]:

1. Персональні фактори (погане виховання, імпульсивність, занижена або дуже завищена самооцінка).

2. Поведінкові чинники (поведінка, що заважає оточуючим, вандалізм, прогули і погана успішність в школі, ранні сексуальні контакти, рання судимість).

3. Соціальні фактори (культ насильства в суспільстві, вплив ЗМІ, поведінка батьків, друзі з поведінкою, що відхиляється).

4. Внутрішньосімейні конфлікти (розлучення батьків, поява іншого опікуна, другої дитини в сім'ї, завищені вимоги до успішності, що не збігаються з можливостями дитини).

5. Особисті проблеми (настання фази статевого дозрівання і пов'язані з цим проблеми фізіологічного та психологічного характеру).

Крім зазначених факторів, булінг може виникнути з наступних причин:

- особливості зовнішності;
- успішність,
- специфіка вбрання;
- діалект;
- фізична сили;
- самооцінка;
- страх і тривожність;
- депресії;
- захворювання опорно-рухового апарату;
- популярність.

Проблема в тому, що всі ці причини, або деякі з них одночасно можуть виступати також наслідками цього явища. [15].

Дорослі в школі можуть ненавмисно або іншим чином також провокувати або сприяти виникненню булінгу. З позиції особистісних причин, мотивами виникнення булінгу можуть бути:

- заздрість;
- помста;
- почуття неприязні;

- боротьба за владу [15].

Таким чином, проведений аналіз питання булінгу дозволив узагальнити, що переважно, під булінгом розуміють форму міжособистісної взаємодії, яка є деструктивною, у такій формі людина або ж група людей відомо чинить злочин, а інша людина виступає жертвою.

Варто згадати про таке важливе поняття, як локус контролю, який є схильністю до приписування свої успіхів чи невдач до внутрішніх або зовнішніх факторів. Дане поняття введене соціальним психологом Джуліаном Роттером ще 1954 року. Зовнішній локус контролю Схильністю до приписування результатів діяльності до зовнішніх факторів є зовнішнім локусом контролю, відповідно, людина, яка має таку схильність – це екстернальний тип за Дж. Роттером. Люди з внутрішнім локусом контролю схильні до приписування результатів діяльності до внутрішніх факторів. Людина, що має таку звичку входить до інтернального типу.

Поняття стресу у нашій темі займає важливе місце через шкідливі фактори, що впливають на людину. Стрес не є безпечним для кожної особистості, однак є необхідним у житті для виживання. Будь-яка школа, університет чи інший соціальний інститут наділяє людину багатим досвідом.

1.3 Віктимна поведінка, як одне з джерел булінгу

Зарубіжні дослідники намагалися відтворити портрет осіб, які носять ролі в ситуації булінгу.

У «агресорів» є певна характерність того, що вони оточують себе людьми з якими їм комфортно спілкуватись, і серед яких вони мають авторитет. Особи, які грають таку роль, зазвичай, приймають авторитарність в своїй групі

спілкування і групі булінгу. Така позиція дає владу над своїм оточенням, що дає змогу вербувати людей для себе як «Помічників». [9].

Агресорів вважають більш жорстокими ніж інших учасників групи булінгу, оскільки вони вважають себе добрими. Також агресори мають надто завищену самооцінку, але терпимість до жертви вони не проявляють [21].

Дослідники зауважили, що даний тип осіб, в цілому, виховувалися в неблагополучних сім'ях [21]. В дитинстві агресорів можуть оцінювати як лідерів чи гіперактивну дитину. Але для утримання такого враження, їм потрібна жертва. Тому вони ділять оточуючих їх людей на дві категорії - «свої» і «чужі» (це результат впливу сім'ї на дитину). Також, є декілька характеристик, які присутні майже у всіх агресорів:

- безкомпромісність;
- слабкий самоконтроль;
- невихованість;
- уникання відповідальності за свої дії.

У буллерів є схильність до: дратівливості, імпульсивності, експресивності емоцій і вони часто брешуть та обманюють [26].

«Переслідувачі» одна з категорій агресорів. Це особи-підлітки, які виконують накази найсильнішого агресора в групі [26].

Часто переслідувачі відрізняються: слабкою успішністю; низькою дисципліною; вони уникають навчальних занять, часто - прогулюють; асоціальною поведінкою у вигляді бійок, крадіжок; вживання алкоголю та сигарет, наркотиків [26].

Переслідувачі найчастіше використовують насильство для вирішення всіх проблем, вважаючи це кращим варіантом. Таку роль можуть грати діти, досі які піддаються контролю з авторитета [32].

Переслідувачі, можуть відрізнитися також невпевненістю, боягузтвом, прагненням дружити з агресором, сприймають таку дружбу як шанс для себе придбати більш високий статус в класі.

«Жертви». Таким особам характерні низький статус в групі, вони найслабші і дуже часто залежать від учасників групи булінгу [21].

Не дивлячись на те, що у жертв дуже низька самооцінка, порівняно з іншими в групі, в них доволі високий рівень домагань, через що вони не відчують задоволення собою і оточуючими, не приймають себе такими, якими вони є насправді. Жертви схильні підтримувати свій ідеальний Я-образ на шкоду собі, через це вони притягують до себе конфлікти, і в таких людей мало друзів [21].

Найчастіше, статус жертви отримує дитина в якій є фізичні або психічні особливості. Наприклад, незвичайна зовнішність, естетичні захворювання, інший стиль одягу [33].

Також, в статус жертв можуть потрапити діти, обдаровані у певній сфері, але звичайні в інших сферах або, можуть потрапити діти, які звикли приписувати собі особливі якості за рахунок досягнень своїх батьків. Це можуть бути діти, що не володіють якимись речами, які є у більшості дітей в класі (наприклад, електронні речі), а також діти, які не відвідують заняття, неуспішні у навчанні, які не вміють спілкуватися, мають проблеми у вимові, і т. п. Скаржники педагогам, замкнуті, чутливі [25]. Такі діти, часто бувають інтровертами, представниками інших національностей, новачки в класі, або ж ті, кого педагоги ставлять в приклад. Дослідження Кім (1997) і Шефер (1997) дозволило з'ясувати, що «Жертви» булінгу надмірно хвалькуваті, схильні ігнорувати оточуючих людей [25].

Дослідники «жертв» вирішили поділити на категорії:

Агресивні. Це особи, які мають ті ж риси і поведінку, що і кривдники, з тією лише різницею, що здійснюючи агресію, вона стає також і жертвою булінгу [52].

Покірні. Їх реакція на булінг – це спроба його уникати. Також їм властиві певні характеристики, такі як: чутливість, невпевненість, тривожність і тд. [52].

Агресивні «жертви». Цей статус зазвичай отримують хлопці, ніж дівчата. Ця категорія найменш популярна серед однолітків [36].

Данний таи жертви можуть, як агресивні і емоційно нестійкі люди, але саме вони організовують опір булінгу [52].

Розглянемо категорію учасників булінгу – «свідки», їх роль полягає в фіксованні ситуації булінгу. Цій категорії осіб характерно виступати масовкою, яка не впливає на ситуацію, зовсім. Вони потрібні для того, щоб протистування набуло статусність. Як тільки з'являються «свідки», можна констатувати, що факт булінгової структури відбувся, і тепер він прийнятий оточуючими, і не може бути вже зруйнований без серйозної зміни поведінки дійових осіб [21].

«Свідками» можуть бути і діти, і дорослі які знаходяться поблизу. В такі моменти вони відчують почуття провини, оскільки вже не можуть зупинити процес булінгу, або через симпатію до агресора [21].

Відносно дорослих, свідків булінгу, потрібно говорити про їх природні реакції на факти булінгу, в результаті чого вони відчують ряд емоцій, що відображають також послідовність прийняття ситуації булінгу:

1. Обуреність;
2. Страх і безсилля;
3. Захисне ігнорування;
4. Моральне прийняття дій агресора [21].

Зазвичай це не ініціативні особи, які вважають булінг розвагою. Це люди з жорстокими батьками, колишні жертви знущань, у яких при вигляді конкретної ситуації булінгу можуть з'явитися мотиви помсти за свої особисті страждання. Також в них може з'явитися бажання самому стати буллером [9].

Сам факт присутності при знущаннях і будь-який малопомітний зворотний зв'язок, включаючи невербальні сигнали (усмішка, зацікавлений погляд), підкріплюють дії буллера і підсилюють їх тиск на жертву, в той час як солідарність з жертвою і протидію кривдникам забезпечує буллер, негативний зворотний зв'язок і знижує рівень його агресії відносно жертви [3].

Рольові позиції в системі булінгової поведінки - агресор (кривдник), жертва (Пасивна і агресивна), свідок і часто присутній захисник. Цим ролям характерно: змінюватися в залежності від ситуації. Всі позиції, які ми зазначили вище є дуже жорсткими, і вийти зі своєї позиції дуже складно, але якщо виникає нова ситуація, то колишня система може зруйнуватися. При виникненні нової ситуації, то може відбутися зміна ролей.

У віктимності є така характеристика, як універсальність. Що трактується, як можливість реалізувати злочин. У такому світлі віктимність має загальну та соціальну характеристики особистості. Вони не показують ступені вразливості – підвищений, середній, знижений. Дані характеристики тільки найбільш повно демонструють загальні і спеціальні віктимні потенції, якими наділена людина.

Висновки до першого розділу

У ході проведеного нами дослідження, що стосувалося індивідуально-особистісних особливостей учасників булінгу у юнацькому віці, ми з'ясували, що булінгом називають форму міжособистісної взаємодії учасників конфлікту, коли одна людина або ж група людей свідомо виступає кривдником, а інша сторона виступає жертвою, цей процес характеризується тривалістю і систематичністю, жертва при цьому є свідомо слабшою та піддається психологічному або фізичному, психологічному, емоційному насиллю чи агресії.

Особливістю поведінкових реакцій підлітків та юнаків – учасників булінгу є агресивний або ж захисний і опірний характер, та спрямованість, що носить екстрапунітивний характер. У юнаків – учасників булінгу часто проявляються такі види поведінки: ситуативна поведінка, сюди входить також відновлююча і нормативна поведінка; реакції, що мають пасивний усвідомлений тип; творча поведінка, активна поведінка.

Старші підлітки та юнаки, характеризуються зі схильністю вирішувати конфлікти з агресією, у формі звинувачень і вимог. Основою копінг-стратегій в ситуації булінгу є механізми психологічного захисту, емоційного реагування, фізичного відновлення, рефлексії, агресивного реагування. Фізичне і психологічне насильство – визнані, як домінуючі форми насильства в освітньому середовищі.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ З БУЛІНГОМ СТУДЕНТІВ

2.1 Методи та метадологія емпіричного дослідження

У психодіагностиці та вивченні психічних якостей підлітків та юнаків можна застосовувати такі ж методики і тести, що і для дорослих, враховуючи лише той факт, що перші можуть не розуміти деяких наукових термінів та понять. Однак, у віці важливо зацікавити респондентів для результативності проведення дослідження. Потреба у самопізнанні сприяє застосуванню у процесі тестування методик, що дають змогу одержати цікаву інформацію про себе, у такому випадку підлітки і юнаки позитивно сприймають навіть малоцікаві тести. Методики, що проводяться з даною віковою категорією, можуть включати формулювання соціальних норм, невелику кількість наукових понять, а також бути конкретно сформульованими та зрозумілими для них.

Психодіагностика підлітків і юнаків, для яких провідною діяльністю є спілкування й інші види соціальної комунікації, найбільш ефективна в напрямках усвідомлення підлітком світу навколо себе, соціальних зв'язків, притаманних цьому світу, та сенсу власного перебування в цьому світі. І саме це визначає сенс навчання підлітків у школі та юнаків у перші студентські роки і сенс їх соціальної комунікації. Тож, психодіагностика – це діагностика не так пізнавальної, як соціальної й комунікативної його компетентності [7].

Загальні вимоги психодіагностики:

- стандартизація діагностичного інструментарію, що базується на понятті норми;
- валідність – безпосередній опис тієї змінної, для вирміювання якої призначений тест;
- надійність – однакові показники для кожного досліджуваного;

- дотримання процедури дослідження з урахуванням специфічних мотивів, що визначають активність суб'єкта [6].

При психодіагностиці старших підлітків та юнаків необхідно зважати на:

1) соціально-психологічні та вікові особливості;

2) зону найближчого розвитку підлітків і юнаків як вікової категорії, що перебуває не межі дитинства і дорослості.

Психологічна діагностика передбачає вивчення особливостей темпераменту підлітка, які входять у структуру характеру розкриваються через працездатність, можливість тривалий час зосереджено працювати, з однаковою результативністю; вплив на роботу школяра сильних сторонніх подразників, таких як шум у класі тощо.

У дослідженні взяли участь 50 студентів-юнаків 1 курсу різного гендеру та соціального статусу.

Емпіричне дослідження проводилось в чотири етапи:

1. Перший етап полягає в уточненні проблеми дослідження, теоретичному

аналізі психолого-педагогічної та науково-методичної літератури. Метою даного етапу було вивчення теоретичного і практичного рівнів розробленості проблеми. отриманий матеріал дозволив сформулювати робочу гіпотезу, намітити програму, визначити мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження.

2. Другий етап полягав у отриманні експериментальних даних, відображають актуальні проблеми ситуації булінгу з точки зору викладачів і студентів. Застосування опитувальника так само дозволило виділити потенційних «жертв» і «кривдників». З 78 учнів були відібрані 40 людей: 18 потенційних «жертв» і 22 потенційних «кривдників».

3. Третій етап полягав у вивченні структури індивідуально-особистісних особливостей підлітків кожної з груп учасників булінгу, розгляд особливостей самооцінки, виявленні домінуючої стратегії поведінки в конфлікті, вивчення локус контролю.

4. Четвертий етап полягав у якісній обробці, аналізі, інтерпретації отриманих даних, формування висновків та роботи в цілому.

Для досягнення поставленої мети в дослідницькій частині роботи ми поставили наступні завдання: дослідити схильність юнаків до прояву булінгу, а також визначити особливості взаємозв'язку між вітимною поведінкою та булінгом серед студентів.

В ході дослідницької роботи ми використовували набір взаємодоповнюючих психологічних методик, які, на нашу думку, розкривають в повній мірі суть дослідження, а саме: це методики, які спрямовані на діагностику боротьби зі стресом, методика, яка спрямована на визначення на визначення локус контролю у юнаків, а також опитувальник для дослідження інтисивності булінгу у школі.

Для нашого дослідження ми обрали наступні методики:

1. «Методика дослідження схильності до вітимної поведінки»
О.О. Андроннікова;
2. Адаптований опитувальник «Ситуація булінгу у школі»
В.Р. Петросянц для юнацького віку;
3. Тест на локус контролю Джуліана Роттера;
4. Тест Е. Хейма для визначення стилю боротьби зі стресом.

1) Методика дослідження схильності до вітимної поведінки, автор – О. О. Андроннікова.

Методика дослідження вітимної поведінки – це стандартизований тест-опитувальник, призначений з метою виміряти схильність підлітка реалізувати вітимну поведінку різних форм. Вітимна поведінка називають таку поведінку, в результаті особливостей якої існує велика ймовірність, що особа перетвориться у жертву. Тест-опитувальник представлений у вигляді набору спеціальних психодіагностичних шкал, які здатні виміряти схильність

реалізації окремих форм віктимної поведінки. Даний опитувальник підходить для діагностики старших підлітків і юнаків.

2) Адаптований опитувальник «Ситуація булінгу у школі» для юнацького віку.

Даний опитувальник [14] дозволяє розділити вибірку студентів на дві групи:

- «жертви» - юнаки, котрі являють високу ступінь тенденції бути жертвою булінгу і не проявляли агресивних дій у відношенні інших учнів;

- «кривдники» - студенти, які представили себе як учасники булінгу з частотою в декілька разів.

З дослідження, ми не стали виключати студентів, які відповіли, що не відчувають себе жертвами "(не піддавалися переслідуванню або піддавалися тільки один раз) і не виявили агресивного характеру по відношенню до однолітків (не виступали на боці «кривдників»), для більшої наочності різниці між жертвою і кривдником.

3) Тест на локус контролю Дж. Роттера

Локус контроль є психологічним фактором, що допомагає характеризувати певний тип особистості. Людей, що мають зовнішній локус контролю та схильні до пояснень наслідків власних вчинків як наслідок впливу обставин, зазвичай називають екстерналами, бо вони схильні приписувати відповідальність зовнішнім умовам. Протилежним типом є інтернали, до них відносяться люди, котрі всю відповідальність за власні результати діяльності беруть на себе. Це відбувається і в тому випадку, коли обставини були несприятливими, навіть тоді інтернали не виправдовують себе.

Люди, яким властивий внутрішній локус контролю характеризуються впевненістю у собі, наполегливістю у досягненні мети, врівноваженістю, доброзичливістю та незалежністю. Люди із зовнішнім локусом контролю проявляють невпевненість, невірноваженість, тривожність, підозрілість, конформність та агресивність. За численними психологічними

спостереженнями та дослідженнями простежилося, що людям з інтернальним типом властиво частіше досягати успіхів у творчих видах діяльності та у професійній, вони є менш тривожними та агресивними і здатні до стійкого захисту своїх принципів на відміну від екстерналів.

4) Діагностика копінг стратегій Хайма (Е. Нейю) для визначення стилю боротьби зі стресом (копінг-стратегії).

Методика для психологічної діагностики копінг-стратегій, інакше копінг-механізмів Хейма дозволяє досліджувати 26 ситуативних специфічних варіантів типів різної поведінки, реакції на складні ситуації, боротьбу зі стресом. Ці варіанти розподілені відповідно до трьох основних сфер діяльності психіки на когнітивний, емоційний і поведінковий копінг-механізми.

Методику адаптовали у лабораторії клінічної психології психоневрологічного інституту ім. В. М. Бехтерева, під керівництвом д. М. Н. професора Л. І. Вассермана.

Розрахунок критерію відбувався шляхом використання програмного забезпечення Statistica 10.

Таким чином, нами було обрано максимально точно методики, які дають можливість розкрити проблематику нашого дослідження.

2.2 Аналіз та інтерпретація даних емпіричного дослідження

Для отримання достовірних результатів, дослідження проведено обширне з великою вибіркою. Нашими респондентами стали 50 студентів-юнаків 1 курсу різного гендеру та соціального статусу. Усі респонденти пройшли вищезазначені методики. Показники зазначено у додатках.

У ході проведеного емпіричного дослідження було виявлено ряд індивідуально-особистісних особливостей учасників булінгу в юнацькому віці.

На першому етапі ми проводили адаптовану для юнацького віку Методику дослідження «Схильності до віктимної поведінки з випробуваними», для виявлення осіб, які мають схильність до віктимної поведінки, результати якої представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Аналіз результатів схильності до віктимної поведінки
О.О. Андроннікова (%)**

Шкала	Високий показник	Низький показник
Реалізована віктимність	39%	36%
Агресивна поведінка	27%	36%
Схильність до саморуйнівної поведінки	3%	6%
Гіперсоціальна віктимна поведінка	19%	3%
Схильність до залежної і безпорадної поведінки	3%	36%
Схильність до некритичної поведінки	21%	36%

Результати показали, що більша частина опитуваних мають низькі показники схильності до віктимної поведінки. Тобто у більшості респондентів домінують такі характеристики, як знижена мотивація досягнення, хороший самоконтролем. Студенти мають підвищену турботу про власну безпеку та пасивність особистості. Також вони намагаються бути незалежними і

прагнення до авторитарності. Перед тим, як діяти респонденти вдумуються, нагаючись бути обережними.

Ми можемо побачити дві шкали з перевагою високих показників. 39% опитуваних схильні до реалізованої віктимності, тобто схильність до потраплянь у неприємні ситуації. Також, для них важлива свалюваність поведінки від оточуючих.

З метою дослідження інтенсивності прояву булінгу у школі нами було проведено анкетування серед юнаків сформованої вибірки, результати за яким представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Показники адаптований опитувальник «Ситуація булінгу у школі»

В.Р. Петросянц

Причини булінгу на думку жертви	%
Не усвідомлюють причин булінгу	23%
Зовнішній вигляд, як причина	16%
Ігнорівання кривдника	14%

Таблиця 2.3

Кривдники схильні	%
Висміювання	30%
Поширення пліток	28%
Застосування фізичної сили	24%

Результати вивчення студентів за адаптованим опитувальником для студентів «Ситуація булінгу в школі» В. Р. Петросянц, показали, що більшість «жертв» - 23% не усвідомлюють причин булінгу щодо себе, причиною булінгу вважають особливості свого зовнішнього вигляду - 16%, ігнорування кривдників, як причину булінгу, визначають 14%. Переважною стратегією поведінки «жертви» у ситуації булінгу є прагнення зробити вигляд, що нічого не відбулося - 16%, а на другому місці стоїть стратегія ігнорування кривдників - 11%, на третьому місці - пропуск занять - 8%, в 6% «жертва» намагається порозумітися з «кривдником», на п'ятому і шостому місці в 1% випадків «Жертва» відчуває себе слабкою і безпорадною або намагається уникати місця, де сталася цькування. Пріоритетним методом боротьби з булінгом є пасивна позиція. Особливо варто відзначити, що 10% схильні розповісти про свої проблеми викладачам і лише 6% батькам.

Вивчення «кривдників» показало, що вони схильні висміювати своїх «Жертв» - 30%, поширювати плітки і помилкові чутки «жертви» - 28%, виключати «жертви» з спільної діяльності - 26%, застосовували фізичну силу або насміхалися над особливостями тіла інших студентів - 24%, псувати власність інших учнів - 12%. «Кривдники» воліють діяти в групі, особисто діють 8%.

Наступним кроком нашого дослідження було визначення спрямованості локус-контролю за тестом Джуліана Роттера, результати якого представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати теста на локус-контролю Дж. Роттера

Спрямованість локус-контролю	К-сть опитуваних	%
Інтернальна	38	77
Екстернальна	12	23

Як ми можемо побачити, результати тесту на виявлення локус-контролю Дж. Роттера, показали, що екстернальної спрямованості локус контролю мають 23% випробовуваних, для яких характерна більш висока навчальна успішність, краще поведінка на заняттях, вони ретельніше планують свої дії, самокритичні, мають адекватну або занижену самооцінку.

Інтернальну спрямованість локус контролю мають - 77% випробовуваних, для яких характерним є низька навчання успішність, вони легковажні, схильні сподіватися на «авось», несамокритичні, мають неадекватно завищену самооцінку.

Наступним етапом було визначення стилю боротьби зі стресом за допомогою методики Е. Хейма, результати за якою представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Показники за методикою «Тест для визначення стилю боротьби зі стресом» Е. Хейма

Копінг-стратегія	Адаптивні копінг- стратегії	Неадаптивні копінг- стратегії	Відносно адаптивні копінг- стратегії
Кількість людей з відповідними копінг-стратегіями	30	16	4
Відсоткова частина (%)	60%	32%	8%

Результати тесту Е. Хейма (Е. Нейт) для визначення стилю боротьби зі стресом (копінг-стратегії), показали, що 60% - обирають адаптивні стратегії, 32% - обирають неадаптивну стратегію в когнітивному блоці в блоках: поведінковому і емоційному. 8% - вибирають неадаптивні копінг-стратегії поведінки.

Таблиця 2.5

**Показники критерію Манна-Уїтні за методикою
«Схильність до віктимної поведінки»**

Найменування шкали	Рівень значущості
Соціальна юність	0.058
Агресія	0.002**
Саморуйнівна поведінка	0.008**
Гіперсоціальність	0***
Безпорадність	0.001***
Некритичність	0.002**
Реалізована віктимність	0.033*

**Показники критерію Манна-Уїтні за опитувальником
«Ситуація булінгу у школі»**

Найменування шкали	Рівень значущості
Ю	0.017*
ИД	0.059
ИН	0.041*
ІС	0.003**
ІІ	0.037*
ІМ	0***
ІЗ	0***

Показники критерію Манна-Уїтні за тестом на «Локус-контроль»

Найменування шкали	Рівень значущості
Інтернальна	0.046*
Екстернальна	0.046*

Провівши усі методики через критерії Колмогорова Смірнова, ми встановили пряму залежність між показниками.

Результати вивчення взаємозв'язку між показниками індивідуально-особистісних особливостей юнаків - жертв булінгу показали, що при посиленні глузування інших студентів над особливостями тіла жертви, у жертв булінгу знижується продуктивність вироблення когнітивних копінг-стратегій, при посиленні жертвами булінгу сприймання себе «вище» своїх кривдників, у жертв булінгу поведінкові копінг-стратегії стають менш вираженими, при посиленні у жертв емоційних копінг-стратегій, знижується прагнення змінити освітній заклад.

При нарощуванні ігнорування і виключення зі спільної діяльності у жертви булінгу знижується схильність приписувати більш важливе значення зовнішнім обставинам, при посиленні прагнення жертви пояснити кривдникам, що так не можна вчиняти по відношенню до іншого (ображати), знижується схильність вважати події, що відбуваються результатом випадку, і сподіватися на позитивні результати дії інших людей щодо себе. При посиленні прагнення жертви використовувати такий метод боротьби з булінгом, як відвідування психолога, знижується прагнення вважати не себе, а своїх партнерів причиною значущих ситуацій, що виникають в сім'ї. При незнанні причин булінгу по відношенню до себе жертвами, знижується висота самооцінки. При посиленні прагнення жертви використовувати такий метод боротьби з булінгом, як зміна закладу освіти, знижується рівень домагань. При посиленні прагнення жертви вдавати, що нічого не сталося, знижується реалістичність самооцінки жертв.

Висновки до другого розділу

Емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку віктимної поведінки з булінгом у студентів, проводилося онлайн. У дослідженні взяли участь 50 студентів-юнаків 1 курсу різного гендеру та соціального статусу.

Для визначення зв'язку віктимної поведінки з булінгом у студентів було обрано і застосовано такі психодіагностичні методики: «Методика дослідження схильності до віктимної поведінки» О.О. Андронікова; Адаптований опитувальник «Ситуація булінгу у школі» В.Р. Петросянц для юнацького віку; Тест на локус контролю Джуліана Роттера; Тест Е. Хейма для визначення стилю боротьби зі стресом.

Згідно аналізу результатів, отриманих за методиками діагностик віктимної поведінки та булінгу серед студентів, ми помітили їх взаємозв'язок та деяку схожість результатів дослідження за всіма методиками.

Результати вивчення взаємозв'язку між показниками індивідуально-особистісних особливостей юнаків - кривдників, показали наступні їх особливості. При посиленні такої особливості прояву булінгу у «кривдників», як виняток «жертви» з спільної діяльності, у кривдників посилюється продуктивність вироблення когнітивних копінг-стратегій. При ігноруванні і виключення з спільної діяльності у кривдника знижується схильність приписувати відповідальність більш важливим значенням зовнішнім обставинам. При схильності висміювати своїх «жертв» у кривдника посилюється почуття суб'єктивного контролю по відношенню до негативних подій і ситуацій, що проявляється в схильності звинувачувати самого себе у різноманітних неприємностях і стражданнях жертви. При прагненні чинити булінг з іншими учасниками, знижується висота самооцінки.

ВИСНОВКИ

Відповідно до завдань дослідження нами зроблено наступні висновки:

1. Ми провели аналіз проблеми віктимної поведінки та булінгу у сучасній психологічній літературі.

2. У ході проведеного нами дослідження, що стосувалося індивідуально особистісних особливостей учасників булінгу у юнацькому віці, ми з'ясували, що булінгом називають форму міжособистісної взаємодії учасників конфлікту, коли одна людина або ж група людей свідомо виступає кривдником, а інша сторона виступає жертвою, цей процес характеризується тривалістю і систематичністю, жертва при цьому є свідомо слабшою та піддається психологічному або фізичному, психологічному, емоційному насиллю чи агресії.

3. Особливістю поведінкових реакцій підлітків та юнаків – учасників булінгу є агресивний або ж захисний і опірний характер, та спрямованість, що носить екстрапунітивний характер. У юнаків – учасників булінгу часто проявляються такі види поведінки: ситуативна поведінка, сюди входить також відновлююча і нормативна поведінка; реакції, що мають пасивний усвідомлений тип; творча поведінка, активна поведінка.

Для старших підлітків та юнаків, характерним є вирішення конфліктних ситуацій через звинувачення, агресію і вимоги. Основою копінг-стратегій в ситуації булінгу є механізми психологічного захисту, емоційного реагування, фізичного відновлення, рефлексії, агресивного реагування. Серед домінуючих форм насильства розрізняють: психологічний і фізичний вид.

4. Провівши емпіричне дослідження, де ми використали чотири методики для виявлення віктимної поведінки та булінгу, ми помітили їх взаємозв'язок та деяку схожість результатів дослідження за всіма методиками.

Тобто, В ході дослідження був визначений певний зв'язок ознак віктимності юнаків та булінгу у студентському середовищі.

Опрацювавши значну кількість теоретичних джерел та провівши дослідження за методикою «Схильність до віктимної поведінки», ми дійшли висновку, що проблема віктимної поведінки у студентської молоді має соціально-психологічний характер. Саме трансформація системи етично-моральних цінностей, негативні процеси в політичній, економічній та інших сферах суспільного життя, дисфункції соціальних інститутів детермінують появу таких явищ, як торгівля людьми, насильство в сім'ї, ксенофобія, інтернет-шахрайство, вуличне хуліганство тощо, жертвами якого досить часто стають молоді люди. Отримані нами результати свідчать про актуальність проблеми та потребу формування у молоді чіткої системи знань і навичок безпечної поведінки, які б допомогли правильно діяти у непередбачених життєвих ситуаціях з метою збереження здоров'я та життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверьянов А.И. Школьный буллинг в воспоминаниях студентов МГПИ // Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании: Мат-лы междунар. научн.-практ. конф. — Вып. 4. Том15. - Одесса, 2011. С. 22-26.
2. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания семейных отношений. - М.: Апрель Пресс, 2000. - 512 с.
3. Бантишева О. О. Основні підходи до дослідження проблеми схильності особистості до віктимної поведінки / О. О. Бантишева // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / Ун-т менедж. Освіти НАПН України. – К. : АТОПОЛ, 2014. – 264 с. – С. 164–175.
4. Берковец Л. Агрессия. Причины, последствия, контроль. М., 2001. - 512.
5. Берковиц Л. Агрессия, причины, последствия и контроль. — М. «Олма-Пресс».2001.
6. Бердышев И. Лекарство против ненависти / Илья Бердышев ; семинар записала Е. Куценко // Первое сент. - 2005. - 15 марта (№ 18).-С.3
7. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки / О.І. Бондарчук, Т.М. Вакуліч. – К. : Наук. світ, 2010. – 300 с.
8. Буллинг в детской среде как значительные изменения в жизни детей, приводящие к психическому дистрессу [Электронный ресурс]. Режим доступа:
9. Бутенко В.Н., Сидоренко О. А. Буллинг в школьной образовательной среде: опыт исследования психологических особенностей «Обидчиков» и «Жертв» // Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева - Красноярск, 2015. 148с.
10. Волкова Е.Н. Проблемы насилия над детьми и пути их преодоления /Под. ред. Е.Н. Волковой. СПб.: Питер, 2008.- 240с.

11. Возрастная психология: детство, отрочество, юность: Учебное пособие для студ. пед. вузов/ сост. В.С.Мухина, А.А.Хвостов. — М. «Академия», 2006.— 624 с.

12. Гуггенбюль А.Зловещее очарование насилия. Профилактика детской агрессивности и жестокости и борьба с ними. Сиб.: Акад. проект, 2000.

13. Девиантное поведение детей и подростков: проблемы и пути их решения / под ред. В.А. Никитина. — М.: Просвещение, 2006. 147 с.

14. Докторович М. О. Віктимність особистості: етіологія та генеза/М. О. Докторович // Соціальна педагогіка : теорія та практика. - 2009. - Ns2. - С. 51-57.

15. Дроздов О. Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості: навч. посіб. : [Електронний ресурс] / О. Ю. Дроздов, М. А. Скок. – Чернігів: ЧДПУ ім. Т.Г.Шевченка, 2000. – Режим доступу : http://studentus.com.ua/spisok_kniga/drozdov-oleksandr-yuriyovich--skok-mikola-andriyovich--

16. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [за ред. ІД . Звереві]. - К., Сімферополь : Універсум, 2012. -5 3 6 с.

17. Екимова В.И., Залалдинова А.М. Жертвы и обидчики в ситуации буллинга: кто они? // Современная зарубежная психология. 2015. Том 4. №4. С. 5—10.

18. Елисеев О.П. Практикум по психологии личности – СПб., 2003. С.413-417.

19. Ермолова Т.В. Савицкая Н.В. Буллинг как групповой феномен: ‘исследование буллинга в Финляндии и скандинавских странах за последние 20 лет (1994—2014) // Современная зарубежная психология. 2015. Т. 4, № 1.С.65—90.

20. Козлов В. В. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / В. В. Козлов, Г.М. Мануйлов, Н.П. Фетискин. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.
21. Крюкова Т.Л. Возрастные и кросскультурные различия в стратегиях совладающего поведения // Исихол. журнал. 2005. Г. 26, №2. ©. 5-15.
22. Курбатова Т. Н. Психология агрессии/Агрессия/Отв. ред. А. М. `Ельяшевич. СПб.: Хамелеон, 2004.
23. Кривцова С.В. «Буллинг в школе УЗ сплоченность неравнодушных» 2011г
24. Кон И. С. Что такое буллинги как с ним бороться? «Семья и школа», 2006, № 11. с.15-18.
25. Коломинский, Я.Л., Психология взаимоотношений в малых группах (общие и возрастные особенности)/ Я.Л. Коломинский, — Мн: ТетраСистемс, — 2007. - 432 с.
26. Левицька Т.Л. Дослідження віктимної поведінки / Т. Л. Левицька //Збірник наукових праць Нац іональної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні та психологічні науки. - 2013. -N е 1. - С. 478-484. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2013_1_49.
27. Макарова Ю.Л. Гендерные особенности поведения участников подростковой буллив-слрумур (// Психология. Историкокритические обзоры и современные исследования 2017 Т 6 № 5А С. 181-192.
28. Маланцева // Социальная педагогика. - 2007. - №4. - С. 90-92.
'Малкина-Пых ИГ. Психологическая помощь в кризисных ситуациях: справочникпрактического психолога / И. . Малкина-Пых.. -М.: Изд-во Эксмо, 2005. - 960 с.
29. Мединська Ю. Я. Проблема віктимності у контексті емоційного інтелекту особистості / Ю. Я. Мединська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 3. – Львів. – 2013. – С.191–201.

30. Мосина О. А., Устенко В. С. Проблема буллинга в образовательной среде // Научно-методический электронный журнал «Концепт». — 2016.-Т.29. - С. 144—148.
31. Молчанова О.Н. Самооценка: теоретические проблемы и эмпирические исследования. М.: Флинта: Наука, 2010.
32. Нечаева М. Природа агрессии / М. Нечаева // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. - 2008. -№1.- С.73-80.
33. Петросянц В.Р. Проблема буллинга в современной образовательной среде // Вестник Томского государственного педагогического университета. Выпуск 6 (108) 2011. С. 15-154.
34. Петросянц В.Р. Психологическая характеристика старшеклассников, участников буллинга в образовательной среде, и их жизнестойкость. Дисс. канд. психол. наук. — СПб. 2011. — 190 с.
35. Попова Е. М. Пчелиниева И. В. Специфика жестокого обращения с детьми в школьной среде (/ Научно-методический электронный журнал «Концепт»). — 2014. — № 6 (июнь). — С. 106-110.
36. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста /Ф.Райс. — СПб. 2000. — 420 с.
37. Ран А. А. Психология человека от рождения до смерти [хрестоматия] /А.А. Реан. 4-е изд., дополненное и переработанное. — СПб. Питер, 2004. — 455 с.
38. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности /Х.Ремшмидт. — М., 1994.
39. Руланн Э. Как остановить травлю в школе: Психология моббинга. — М, 2012. - 264 с.
40. Собкин В.С., Смылова М.М. Жертвы школьной травли: влияние социальных факторов. [Электронный ресурс].

41. Теоретико-методические основы деятельности педагога- психолога по предотвращению буллинга в школах Тульского региона: теоретико- возрастной аспект /под общ. ред. К. С. Шалагиновой.- Тула: Изд-во «ГРИФи К», -2014.- 237.
42. Фельдштейн, ДИ. Психология взросления/ Д. И. Фельдштейн. — М: Флинта, 2009.
43. Хорни К. Невротическая личность нашего времени: Самоанализ. - М: Прогресс, 2005. -208 с
44. Чаплак Я.В., Чуйко Г.В. Віктимність як соціально-психологічна проблема сучасності/Я .В . Чаплак, Г.В. Чуйко/ / Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка. - Т.Х . - Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. - Вип.28. - К.:ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2016. - С.454-466.
45. Щербакова Н.В. Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної української молоді: соціально - філософський аналіз : автореферат дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03/Н. В. Щербакова. - К иїв: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. -15 с.
46. Hughes M. Handbook for developing emotional and social intelligence. Best practices, case studies, and strategies/ M. Hughes, H. Thompson. – San Francisco, 2009. – 419 p. – PP. 330–335.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Показники за адаптованою методикою «Ситуація булінгу у школі»

В.Р. Петросянц

Досліджувані	Шкала (ІО)	Шкала (ІД)	Шкала (ІН)	Шкала (ІС)	Шкала (ІП)	Шкала (ІМ)	Шкала (ІЗ)
1.	40	10	3	9	4	2	2
2.	25	8	6	6	4	3	3
3.	35	4	9	10	5	4	3
4.	26	9	7	10	8	1	1
5.	27	11	12	6	3	1	4
6.	38	7	3	9	3	1	1
7.	16	3	8	10	8	2	2
8.	42	12	6	3	2	1	4
9.	38	3	6	8	4	3	4
10.	33	6	2	6	5	2	2
11.	25	2	4	10	7	4	2
12.	24	8	11	3	5	1	1
13.	17	7	5	8	8	2	2
14.	36	5	4	4	5	1	3
15.	14	8	11	8	1	4	3
16.	29	3	4	6	5	2	2
17.	23	11	9	3	6	3	1
18.	29	9	6	10	3	3	2
19.	15	6	2	6	7	1	2
20.	40	7	8	4	1	4	1
21.	37	12	8	6	5	1	4
22.	41	8	4	5	5	2	1
23.	29	6	9	8	2	3	2
24.	23	3	4	3	6	1	3
25.	28	8	3	10	3	4	1
26.	26	9	4	6	8	2	4
27.	35	4	9	8	3	3	1
28.	19	6	6	7	3	1	1
29.	28	8	5	7	4	2	2
30.	37	7	8	4	2	3	4
31.	39	4	11	9	5	3	4
32.	41	9	6	6	2	2	4
33.	21	6	9	6	6	1	4
34.	28	2	4	7	7	4	2

35.	25	7	3	10	7	1	3
36.	23	1	11	10	4	2	1
37.	26	10	9	4	2	3	4
38.	42	4	6	5	5	2	1
39.	26	12	7	9	6	2	3
40.	37	4	6	6	5	3	4
41.	12	9	8	9	5	3	2
42.	38	2	5	10	6	1	4
43.	33	4	6	7	3	4	2
44.	42	1	2	8	6	2	2
45.	41	8	9	6	8	3	1
46.	16	9	11	2	6	1	3
47.	39	3	7	3	4	2	2
48.	27	4	6	10	5	4	1
49.	26	11	9	5	6	1	2
50.	19	11	2	6	8	2	3

ДОДАТОК Б

Показники за методикою «Тест для визначення стилю боротьби зі стресом»

Е. Хейма

Номер по порядку	Отримані дані
1	АНН
2	АНА
3	ВАА
4	ВНВ
5	НАН
6	АВА
7	ААВ
8	НВН
9	ВАА
10	АНА
11	ВНН
12	НАА
13	АВВ
14	ННА
15	ААВ
16	ВНВ
17	НАН
18	АВА
19	ААА
20	АНА
21	АВА
22	НВА
23	НАА
24	АВА
25	НВН
26	ННА
27	НАА
28	ВВН
29	ААА
30	АНА
31	АНН
32	НВН
33	ААН
34	ААА
35	НВВ
36	ААН

37	ННН
38	ВАА
39	ННВ
40	АВА
41	ННН
42	ААВ
43	НАА
44	ВНН
45	ААА
46	АНА
47	ААВ
48	ВАА
49	ААА
50	ННА

А - адаптивні

Н - неадаптивні

В - відносно адаптивні

ДОДАТОК В

Показники за методикою дослідження «Схильність до віктимної поведінки»

№ п. п	Шкали схильності до віктимної поведінки (стени)							Реалізована віктимність
	Соціальна юність відповідей	Агресивна поведінка	Схильність до самоушкоджуваної і саморуйнівної поведінки	Схильність до гіперсоціальної поведінки	Схильність до залежної і безпорадної поведінки	Схильність до некритичної поведінки		
1	1	3	3	7	5	7	2	
2	1	7	5	6	5	5	4	
3	4	3	7	10	5	5	3	
4	2	2	6	8	5	7	2	
5	2	2	5	9	6	8	9	
6	1	9	7	8	6	5	8	
7	0	8	6	8	7	4	5	
8	0	4	7	3	5	7	5	
9	1	6	5	9	6	9	9	
10	3	3	7	6	5	7	3	
11	4	2	7	5	7	3	2	
12	5	9	7	7	6	7	2	
13	1	6	5	9	8	5	9	
14	1	7	6	7	4	8	6	
15	2	4	4	8	3	9	5	
16	5	7	8	9	4	7	3	
17	3	4	6	6	5	10	8	
18	7	6	4	5	4	5	2	
19	3	10	5	6	7	6	9	
20	2	6	6	8	4	6	4	
21	1	8	7	5	7	7	3	
22	4	9	4	9	7	5	8	
23	2	2	7	9	5	9	10	
24	1	1	3	7	7	2	4	
25	4	6	6	6	6	6	3	
26	3	9	5	9	5	6	9	
27	2	7	7	8	7	7	3	

28	3	5	6	8	7	6	3
29	3	4	5	9	6	8	8
30	3	3	5	9	4	7	4
31	3	9	7	7	7	7	9
32	3	3	7	9	6	5	9
33	2	8	7	8	6	5	8
34	3	3	7	6	5	7	3
35	4	2	7	5	7	3	2
36	5	9	7	7	6	7	2
37	1	6	5	9	8	5	9
38	1	7	6	7	4	8	6
39	2	4	4	8	3	9	5
40	5	7	8	9	4	7	3
41	3	4	6	6	5	10	8
42	7	6	4	5	4	5	2
43	3	10	5	6	7	6	9
44	2	6	6	8	4	6	4
45	1	8	7	5	7	7	3
46	4	9	4	9	7	5	8
47	2	2	7	9	5	9	10
48	1	1	3	7	7	2	4
49	2	8	7	8	6	5	8
50	3	3	7	6	5	7	3

ДОДАТОК Г

Показники за методикою «Тест на локус контролю» Дж. Роттера

Досліджувані	Шкали	
	Інтернальність	Екстернальність
1	13	10
2	9	14
3	14	9
4	11	12
5	7	16
6	15	8
7	8	15
8	20	3
9	14	9
10	19	4
11	17	6
12	16	7
13	8	15
14	10	13
15	13	10
16	17	6
17	15	8
18	19	4
19	17	6
20	14	9
21	10	13
22	21	2
23	17	6
24	14	9
25	12	11
26	18	5
27	15	8
28	7	16
29	15	8
30	12	11
31	20	3
32	16	7
33	14	9
34	9	14
35	15	8
36	16	7
37	18	5
38	16	7

39	18	5
40	12	11
41	16	7
42	16	7
43	18	5
44	14	9
45	6	17
46	7	16
47	12	11
48	18	5
49	15	8
50	17	6

ДОДАТОК Г

Результати кореляційного аналізу між показниками індивідуально-особистісних юнаків – жертв булінгу за адаптованим опитувальником «Ситуація булінгу у школі» В. Р. Петросянц та показниками тесту Е. Хейма

Жертва булінгу		Хейм (копінг-стратегії)		
		Когнітивні	Емоційні	Поведінкові
Прояв булінгу	1. Насмішки інших учнів	-0,18	-0,12	0,11
	2. Ігнорування та виключення з спільної діяльності	0,02	0,04	-0,13
	3. Застосування фізичної сили	-0,03	0,14	0,06
	4. Розповсюдження брехливих пліток	0,03	-0,01	-0,21
	5. Руйнування особистого майна	0,11	0,01	0,18
	6. Насміхання через особливості тіла	-0,24	0,03	-0,03
Вивчення причин булінгу	1. Я вважаю себе вище за них	0,05	-0,10	-0,26
	2. Я ігнорую їх	0,11	-0,05	0,24
	3. Я більше подобаюсь викладачу, ніж інші	0,17	-0,02	0,11
	4. Я багата/я бідна	-0,18	0,05	0,03
	5. Моя зовнішність приваблива/специфічна	-0,14	0,03	0,14
	6. Я часто конфлікую з іншими студентами	-0,12	-0,15	0,14
	7. Я не знаю, чому вони це робили	-0,17	0,02	-0,19
Особливості поведінки жертв	1. Я пропускаю заняття	0,02	-0,04	-0,03
	2. Я ні з ким не розмовляю	-0,03	0,01	-0,09
	3. Я стаю слабким і безпомічним	0,13	0,09	0,13
	4. Я уникаю місце, де це відбулося	0,06	-0,10	0,18
	5. Я пояснюю, що так не можна робити	0,07	-0,17	-0,03
	6. Я роблю вигляд, що нічого не сталося	-0,06	-0,08	0,13
Методи боротьби жертв з булінгом	1. Я розповідаю про це лише своїм рідним	0	-0,04	0
	2. Я розмовляю про це з викладачами	0,10	-0,09	-0,12
	3. Я відвідую психолога	-0,01	0,11	-0,03
	4. Я змінюю школу	-0,06	-0,30	-0,06
	5. Я деякий час не відвідую школу	-0,16	-0,11	-0,19
	6. Я протистою булінгу	-0,08	0	-0,08
	7. Я терплю	-0,17	-0,04	-0,13

ДОДАТОК Д

Результати кореляційного аналізу між показниками
індивідуально-особистісних юнаків – жертв булінгу за адаптованим
опитувальником «Ситуація булінгу у школі» В. Р. Петросянц та показниками
тесту на локус контролю Дж. Роттера

Жертва булінгу		Хейм (копінг-стратегії)						
		Іо	Ід	Ін	Іс	Іп	Ім	Із
Прояв булінгу	1. Насмішки інших учнів	0,01	-0,06	-0,05	- 0,07	0,15	0,20	- 0,21
	2. Ігнорування та виключення з спільної діяльності	0,03	0,15	-0,09	0,18	- 0,27	0,07	- 0,05
	3. Застосування фізичної сили	-0,04	0,05	0,01	0,17	0,02	- 0,03	0,07
	4. Розповсюдження брехливих пліток	-0,05	0,08	0,08	0,17	0,06	- 0,22	- 0,11
	5. Руйнування особистого майна	-0,08	-0,10	-0,04	- 0,15	- 0,01	- 0,03	0,13
	6. Насміхання через особливості тіла	-0,11	0,03	-0,14	- 0,13	- 0,07	0,16	0,06
Вивчення причин булінгу	7. Я вважаю себе вище за них	0,10	-0,01	0,06	0,06	- 0,04	0,04	- 0,01
	8. Я ігнорую їх	-0,09	0,06	-0,22	- 0,04	- 0,03	0,11	- 0,03
	9. Я більше подобаюсь викладачу, ніж інші	-0,02	-0,01	-0,03	- 0,06	- 0,07	- 0,08	0,01
	10. Я багата/я бідна	-0,06	-0,07	0,16	- 0,02	0,18	- 0,22	- 0,04
	11. Моя зовнішність приваблива/специфічна	0,17	-0,04	0,04	- 0,03	0,08	0,01	0,10
	12. Я часто конфлікую з іншими студентами	-0,10	0,03	0,00	0,18	- 0,02	- 0,11	0,01
	13. Я не знаю, чому вони це робили	-0,01	0,04	-0,01	- 0,10	- 0,02	0,10	0,02
Особливості поведінки жертв	14. Я пропускаю заняття	-0,03	-0,02	-0,22	- 0,17	- 0,05	0,12	0,13
	15. Я ні з ким не розмовляю	0,03	0,05	-0,16	- 0,11	- 0,12	0,23	- 0,01
	16. Я стаю слабким і безпомічним	0,10	-0,20	-0,09	- 0,15	0,05	0,04	0,01
	17. Я уникаю місце, де це відбулося	-0,11	-0,16	-0,10	- 0,14	- 0,02	- 0,23	- 0,20
	18. Я пояснюю, що так не можна робити	-0,05	-0,09	0,16	- 0,05	- 0,04	- 0,01	- 0,29
	19. Я роблю вигляд, що нічого не сталося	-0,06	-0,10	-0,12	0,04	- 0,08	0,02	- 0,06
Методи	20. Я розповідаю про це лише	0,21	0,22	0,03	-	0,06	-	-

боротьби жертв з булінгом	своїм рідним				0,03		0,22	0,09
	21. Я розмовляю про це з викладачами	0,09	0,05	-0,07	0,04	- 0,01	- 0,03	- 0,21
	22. Я відвідую психолога	-0,09	0,01	-0,10	- 0,26	- 0,07	0,16	0,13
	23. Я змінюю школу	-0,11	0,02	-0,05	- 0,12	- 0,04	0,04	- 0,05
	24. Я деякий час не відвідую школу	0,10	0,02	-0,16	- 0,08	0,12	0,04	0,03
	25. Я протистою булінгу	0,12	0,13	0,04	- 0,16	- 0,11	- 0,15	- 0,05
	26. Я терплю	-0,05	0,11	-0,12	- 0,09	- 0,15	- 0,12	0,22

ДОДАТОК Е

Результати кореляційного аналізу між показниками індивідуально-особистісних юнаків – кривдників булінгу за адаптованим опитувальником «Ситуація булінгу у школі» В. Р. Петросянц та показниками тесту Е. Хейма

Жертва булінгу		Хейм (копінг-стратегії)		
		Когнітивні копінг-стратегії	Емоційні копінг-стратегії	Поведінкові копінг-стратегії
Види прояву булінгу	1) Я принижував інших	-0,18	-0,12	0,11
	2) Я ігнорував інших і виключав їх з спільної діяльності	0,02	0,04	-0,13
	3) Я поширював неправдиві плітки про інших	-0,03	0,14	0,06
	4) Я застосовував фізичну сили	0,03	-0,01	-0,21
	5) Я псував власність інших	0,11	0,01	0,18
	6) Я насміхався над особливостями тіла інших	-0,04	-0,01	0,09
Особливості прояву булінгу	7) Схильність висміювати інших	-0,07	-0,12	-0,02
	8) Схильність поширювати плітки	0,16	-0,13	0,24
	9) Виключення жертви з спільної діяльності	0,17	-0,02	-0,09
	10) Застосування фізичної сили	-0,18	0,05	0,03
	11) Псування чужого майна	-0,16	-0,02	0,03
Розподілення учасників булінгу на групи	12) Робив це сам	-0,17	0,02	-0,19
	13) Робив це спільно з іншими	-0,17	0,02	-0,19
Причини булінгу у розумінні кривдників	14) Через високомірність	0,09	-0,02	0,05
	15) Через ігнорування	0,02	-0,04	-0,03
	16) через те, що більше подобається іншим	-0,17	0,16	-0,05
	17) Через надмірне догодження викладачам	0,10	-0,12	0,04
	18) Через те, що розповідає усе викладачам	-0,13	0,18	0,13
	19) розповідає іншим про сварки	0,06	0,03	-0,03
	20) Багатий/бідний	0,22	-0,07	0,04
	21) Приваблива/специфічна зовнішність	-0,12	0,02	0,09
	22) часто свариться з іншими	0,00	-0,04	0,00

ДОДАТОК Є

Результати за показником Колмагорова-Смірнова за даними методики
«Дослідження схильності до віктимної поведінки»

Таблица. Эмпирические значения критерия Колмогорова-Смирнова.

Названия шкал	Эмпирическое значение критерия	Уровень значимости
Соціальна юаність	0.956	0.058
Агресивна	0.920	0.002**
Саморуйнівна поведінка	0.934	0.008**
Гіперсоціальність	0.889	0***
Безпорадність	0.913	0.001***
Некритичність	0.920	0.002**
Реалізована віктимність	0.950	0.033*

* - $p < 0,05$

** - $p < 0,01$

*** - $p < 0,001$

ДОДАТОК Ж

Результати за показником Колмагорова-Смірнова за даними методики
«Ситуація булінгу в університеті»

Для исследования нормальности распределения был использован критерий Колмогорова-Смирнова. Данные представлены в таблице.

Таблица. Эмпирические значения критерия Колмогорова-Смирнова.

Названия шкал	Эмпирическое значение критерия	Уровень значимости
Ю	0.942	0.017*
ИД	0.956	0.059
ИН	0.952	0.041*
ИС	0.924	0.003**
ИП	0.951	0.037*
ИМ	0.859	0***
ИЗ	0.850	0***

* - $p < 0,05$

** - $p < 0,01$

*** - $p < 0,001$

Результати за показником Колмагорова-Смірнова за даними методики
«Тест на локус контролю» Дж. Роттера

Для исследования нормальности распределения был использован критерий Колмогорова-Смирнова. Данные представлены в таблице.

Таблица. Эмпирические значения критерия Колмогорова-Смирнова.

Названия шкал	Эмпирическое значение критерия	Уровень значимости
Интернальная	0.953	0.046*
Экстернальная	0.953	0.046*

* - $p < 0,05$

** - $p < 0,01$

*** - $p < 0,001$